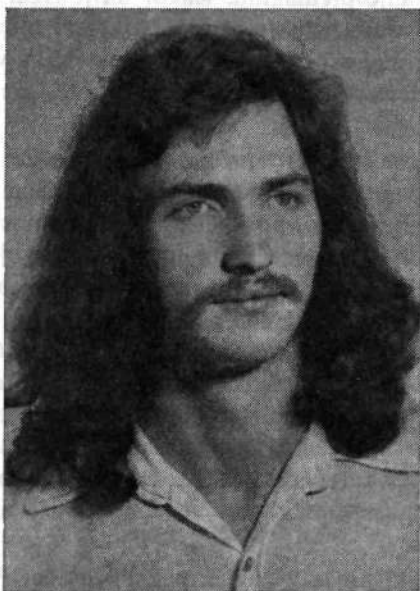

Kajti oni ne iščejo, oni samo najdejo.

Nekateri hočejo obvarovati svojo deviško kožico tja do samega konca, drugi, se zdi, se rodijo brez nje.

Janez Pipan

Tine
Soben

Molk

I

Sprijaznil se je z ugotovitvijo, da je pot komaj načeta. Udobneje se je namestil na mehkem sedežu in se prepuščal toku misli, ki so počasi polzele nekam navzdol in se izgubljale. Previdno se je bližal stvarem, ki so ga obdajale, in jim postajal podoben: nobenega hotenja več, vse je prihajalo samo od sebe, predvsem preteklost, sestavljena iz mnogo srečnih trenutkov, iz ur, ki sta jih gledala bežati ob kavi v majhni pred-

metni kavarni, iz vedno prekratkih sprehodov pa iz trenutkov, ko sta se jemala — preteklost: lepa in tako blizu, da je ni bilo moč ločiti od trenutka, ki sem ga pravkar živel. Spominjal se je vsake podrobnosti, v ušesih so mu zvenele njene že skoraj pozabljene besede, lahko je opazoval presenečenje na njenem obrazu, ki so ga bile vtisnile vanj moje prvič izgovorjene besede rad te imam, in zdelo se je neverjetno. Kadar je namreč zavestno hotel, si celo meglene podobe ni mogel priklicati pred oči, vedno je bila tuja in nepoznava.

Kupil je vozovnico in se prerinil skozi gnečo do številke dvajset. Še kakšnih deset minut, je pomislil in zdelo se mu je, da mora biti to silno dolgo. Čas se mu je kot parazit zajedal v prijetne misli: svet v njih kakor da ni imel razsežnosti, kakor da je vse hkrati blizu in daleč, a kljub temu vedno dostopno. Tako si je lahko prestavljal njen obraz, kar se mu je le malokdaj posrečilo, njene temne oči, ki ga bodo polne pričakovanja prepoznale med ljudmi, celo njen nasmeh, ki ga nemara niti ne bo opazil, je želel okusiti vnaprej. Sočasno se je lahko spominjal prejšnjih, bolj pogostih srečanj; vsako je dodajalo celoti nekaj svežega, nenadomestljivega, brez enega samega delčka te skoraj skrivnostne celote že ne bi bilo več, pa čeprav bi odvzel le kakšno minuto iz kavarne ali kakšen pozdrav iz naključnega sre-

čanja. Vse je bilo tako trdno povezano med seboj, da ni bilo mogoče pogrešati niti najneznatnejšega drobca.

Ozrl se je po bližnjih sopotnikih in opazil spremembo. Videti so bili prerojeni, nekaj dobrega so skrivali za zaspanim videzom, nekakšna toplina je sevala iz njihovih lenobnih gibov, ki so bili tako malenkostni, da se skoraj ni vedelo, ali so se zares zganili ali pa mogoče že dalj časa spijo in so jih le tresljaji avtobusa za spoznanje premaknili. Kakor da je iskal potrdilo za svojo misel, je pogledal ven: dolina, ki se je razpirala pod njim, je dajala vtis mrtvosti. Morda zaradi močne svetlobe, ki se je točila vanjo in jo okrog poldne delala skoraj neresnično, morda pa tudi zato, ker jo je tako videl zaradi naraščajoče nestrpnosti.

O vsem tem je danes razmišljal. O tem, kako bosta prištedla novo srečanje, nekaj ur, ki bi sicer pomenile bore malo, a ko se včlenijo v njemu samemu nedoumljivo harmonijo celote, poskoči njihova vrednost do neprecenljivosti. Živel je sicer tudi izven tega časa, toda to življenje je bilo v primeri z onim drugim, ki ga je živel z njo, preveč površno, da bi se ga bilo vredno spominjati. Mogoče se je mimogrede domislil možnosti, da je pravzaprav lahko samo suženj svojih občutkov, ki so prekipeli od toliko sreče naenkrat — še osem minut — in mu zastrli trezen pogled. Mogoče je res pomislil, vendar premalo intenzivno, da bi svoji misli lahko verjel. V resnici se ni počutil zaslužjenega: to stanje duha, to brezčasno bivanje skozi minute, ki so vsaka zase segale do roba večnosti, je razumel kot nikoli potešeno sveto pričakovanje naslednjega trenutka, kot nenehno potrjevanje samega sebe. Še pet minut.

Spomnil se je na očala, ki jih je v naglici pozabil doma. Pokrajina je bila zaslepljajoče svetla, za nezaščitene oči preveč bleščeča, mogoče je v zraku kaj takega, umaknil je pogled: napolnil je avtobus s sivino. Ob tej spremembi je pomislil na podobne občutke izpred dveh let. Pripisoval jih je svoji takratni hermetičnosti, zaradi katere svet ni bil niti lep niti grd, niti dober niti slab, vse ena sama sivina, ki utruja. In le ona mi je v tisti sivini pomenila otok, kamor si se lahko zatekel, kjer si lahko pričakoval srečo in jo tudi res dobil. Toda vedno znova sem jo spet izgubil, tako da sem se moral spet in spet vračati po tisti košček sreče, da sem lahko z njim zakrpal lakoto v sebi in da sem ga potem lahko ponovno izgubil.

S pogledom je obkrožil dvajsetico: skupina deklet, razposajenih in komaj napol odraslih, dva para, nekaj starejših ženic in še gospa s prikupnim psičkom, takorekoč ženska družba. Sredi preštevanja in razvrščanja prisotnih v predalčke je presenečen opazil, da mu roke trepetajo. Pričakovanje? Potegnil je vozovnico iz žepa: tri tisoč, osemnajsti sedež. Tri? Skoraj bi prasnjal v smeh: spoznanje, da bi jih kdaj drugič ne dal tako lahko iz rok, medtem ko danes niti pomislil ni, koliko je plačal in da je to navsezadnje zanj kar velika vsota. A vseeno bi za to pot stresel tudi zadnji drobiž, za vsako sekundo, se mu je zdelo, da bi dal prsta na roki. Še tri minute.

Z roko si je šel počasi čez obraz, ki se je zgrbančil od nejevolje: čaka ga še dve uri in pol utrujajoče vožnje. Razočarano je strmел skozi okno,

čprav verjetno sploh ni gledal, slike so bežale mimo zavesti; ta je bila nasičena z nasprotujočimi si dejstvi, ki se jih je bal. Toda v tej negotovosti, v tem strahu ali karkoli je že bilo, je prav na dnu vztrepetala tudi radost, da pričakovanja še ni konec. Zdaj je lahko razumel, zakaj se je bil ob pogledu na rdeče sedeže vznemiril: podzavestna slutnja ga je skušala opozoriti, da je čas še vedno nedonošen in da deseta minuta nikakor ni zadnja. A na to takrat ni bilo mogoče pomisliti.

Teh nekaj minut je zadostovalo, da se je ujel v trikotnik: ljudje okrog njega — ura — domišljija, prepletena s spomini. In v tem bo najbrž ostal, saj se zdi, da se ravno v ujetosti čuti varnega. Nemara so vse to res same iluzije, nemara ni niti trohice resnice v tem, kar je napredel v dolgih urah odsotnosti, toda stvarstvo, ki je tako nastalo, je predstavljalo citadelo, ki je bila vsaj navidez nepremagljiva. Še tri minute.

Nevede je segel z roko v žep: celofanasta vrečka je s svojim neprijetnim šumom prekinila drsenje nazaj. Razdraženo je pomislil, da mu življenje nezadržno uhaja iz privajenih okvirov. Izvlekel je roko iz žepa in z dlanjo podrsal po hlačnici, kakor da želi potisniti nestrpnost čim dlje od sebe. Vse preveč je namreč motila idiliko prividov, vnašala je vanje dvom, tega pa ni maral. Verjel je, da se bo zgodilo natanko tako, kot si je zamišljal. Kajti vse, kar je bilo v kakršnikoli zvezi z njo, se mu je zdelo mogoče in verjetno, celo več, zdelo se je nujno: saj si ne predstavljam nič nemogočega. To je vendar čisto preprosto, ne more se zgoditi drugače: čakala ga bo na postaji, stekla mu bo naproti, in ko jo bo stisnil, se ji bo iz prsi izvil nezaveden vzdih . . . kot v filmih.

Pripeljal je avtobus, eden izmed mnogih in vendar drugačen, pomembnejši od vseh, ki so kdaj čakali na številki dvajset. Vstopil je. Ko je vstopal, ga je za trenutek vznemirila navzočnost sedežev, prevlečenih z nečim mehkim in rdečim. Poiskal je osemnajsti sedež in čakal. Skušal se je znebiti vznemirjenosti, ki ni sodila v krogotok njegovih misli. Iskal je vzrok, morda barva? Znova ga je spreletela očitajoča misel: nestvaren si. Nasmehnil se je, morda samo zato, da bi se sprostil. Ali pa je z nasmehom tiho priznal svojo nemoč. Še minuto in pol. Napetost v njem je naraščala, a se je tega komaj zavedal; docela ga je izpolnilo pričakovanje tistega trenutka, ki bo sunil prostor iz mirovanja in ga usmeril k cilju. Še minuta, lahko celo manj. Tesnoba je stisnila prste v pest in zadrževala dih. Pol minute! Postal je eno z uro na roki, kakor da je vsa njegova usoda zapisana na tem koščku kovine in stekla, bil je tako rekoč ura sama, premikanje njenega kolesja, vsa resničnost je bila zgolj nezadržan ritem, zaporedje utripov, ki te odnašajo. Zdaj, ga je prešinilo, ostro in boleče, a istočasno je prišlo olajšanje: začutil je gibanje, valovanje, ki mu ni mogel doumeti smisla, a ki ga je vendar grabilo, vleklo, dvigalo. Občutek nekakšne breztežnosti, ko se ti zdi, da ne pripadaš več tej realnosti zanesljivih kretenj in trdnih oblik, je bil preveč nenavaden, da bi lahko trajal. Ko je minil, se je zalotil, kako ves sključen sedi v čisto navadnem avtobusu, na osemnajstem sedežu, na srečo neopažen in ves prepoten. Tedaj je nenadoma spoznal, da je deset minut minilo, a da čas ni nehal težiti naprej.

Prostor je obmiroval. Najprej ni vedel, kaj se je zgodilo in kaj naj stori. Šele čez nekaj trenutkov se je v njem prebudila potreba po jasnosti — morda jo je ravno s tem izgubil. Spet je bil tak kakor prej in kakor vedno: nestrpen in pričakujoč. Prva zavestna reakcija je bil živčen pogled na uro: tukaj sem! nekje zunaj med ljudmi me čaka ona kaj pa če je ni ah seveda je saj ve da pridem saj sem nor pa to ni nič zdaj bova vendar spet skupaj končno spet še malo samo še nekaj trenutkov in bom zaslišal tisti težko pričakovani vzdih olajšanja. Ki se bo zlil vanj in ga opijanił.

II

Konec?

Ne.

Ne?

Ne.

Obrnil se je, vendar ne naglo, a tudi ne počasi. Obrnil se je po koščkih, v kratkih sunkovitih gibih, ki so se neopazno zlili v celoto; v tem komaj vidnem krču je trepetala bolečina. Mogoče jo je bilo opaziti v gubicah na nosu, zaznati jo v ugašanju cigarete ali v načinu, kako je otresel pepel, sploh v vseh najbolj vsakdanjih kretnjah. Nikoli ni izbruhnila nenadoma, ta bolečina, razcepljena na nešteto nians, na delčke, skozi katere je živel in zaradi katerih je bil to, kar je bil: v sebi razcepljen človek.

Tako se je torej obrnil; njegova razbitost, ki se je skozi proces obračanja zdela podobna zadrževani divji strasti, je bila ta hip več kot očitna: napol je odhajal, napol je grezal v tlakovana tla, napol zazrt v neko točko na tiru, napol pribit na levo stran njenega presenečenega obraza; celo iz besed, ki sta jih izmenjala, je vanj zijala razpoka, globoka in neizpodbitno resnična — edino te ni bilo mogoče razcepiti ali jo vsaj prikriti, v svoji nemi moči je ostala prisotna, nepreklicno prisotna in kot epitaf. Opazili so jo vsi, in vsi so ga obsodili. Na zbeganih pročeljih hiš je sivela nedorečenost. Slabo se je počutil, nekaj trpkega je polnilo ozračje, nekaj kiselkasto trpkega. Najraje bi se ves pogreznil v ihtenje nekdanjega otroka. Vendar ni več. V telesu je čutil moško kri, ki je v burnih srčnih utripih govorila o odraslosti. V tem je zagledal očeta, neizobraženega shizofrenika. Morda se je vse moralo tako zgoditi. Nenadoma je posumil, ne posumil — verjel je, bil je v trenutku celo prepričan: nekoč je tudi oče storil nekaj podobnega. Opazil je, toda ne samo hiše in ljudi in med ljudmi njo in sebe, opazil je več: vse. Tedaj se je naglo odločil, po eni ali dveh sekundah večnosti.

Prestopil je; popolnoma se je spojil s prvimi koraki in pomislil, da je videti precej neodločen. V resnici ni samo pomislil, zbal se je; obšla ga je tista posebna tesnoba, tisti strah, tako često povezan z zoprno bolečino v drobovju, strah in očitek: neodločen si. Saj je neumno, je preudarjal, beliti si glavo s tem, a vendar. To, da ga gledajo, da ga že ves čas gledajo in ocenjujejo in ga cenijo in se jim gnusi, to se mu zdi pošastno trapasto in odvratno hkrati. Prepoznaval je svoj jaz kot vrečo krompirja, ki jo neprizadeto vržeš na katerokoli tehtnico na kateremkoli trgu in jo daš po kakršni-

koli ceni, samo da se je čimprej znebiš. In vendar se je imel rad, spoštoval se je in cenil, četudi samo kot vrečo krompirja na tehtnici, katere opolzki jeziček so bili tile zadaj, tile: dostojanstveno so čepeli v zavihanih ovratnikih, v vseh pogledih neoporečni, s priprtimi očmi inkvizitorjev — eden je imel lepo rožnato kravato, ta je bil g. Vinko — v obraz so bili rdeči in zaripli. Gotovo so jedli pogrete gobe, sem pomislil, morda celo kaj bolj strupenega.

Ozri se, mi je reklo nekaj.

Ne, je rekel.

Zabodi se jim v oči, srepo, s prezirom.

Ne, sem rekel.

Če bi se bil ozrl, mogoče sploh ne bi videl nikakršnih oči, mogoče bi opazil samo take temne odprtine in pričakoval, da se v njih zasveti bela barva strupnikov. Nekaj nameravajo, to je zapisano v zraku, vtisnjeno v izzivalni kovinski lesk tračnic, nekaj res nameravajo, zdaj, ko sem jim obrnil hrbet. Hinavci. Sploh se ne bi začudil, če bi dobil kamen v tilnik. Hinavci.

Ob misli na zahrbtnost ga je zmrzilo. Ni se vprašal, kje tiči vzrok; ali v očeh, ki je bežal pred njimi, a so se mu že prilepile na hrbet in jih je zanaeval kot sladostrastno sesanje pijavk? Brž je vstopil, zdrvel na nasprotni konec, tam prižgal novo cigareto kar z ogorkom in v želji, da bi se obranil, puhal dim v obraze vstopajočih. Ni več razmišljal, na pogled je deloval utrujeno — starec pri dvajsetih. Nanjo se je znova spomnil šele v pepelniku: cigaretne ogorek je bil dolg in dvakrat prepognjen na način, ki ga je lahko umela samo ona.

Po vsem tem, je vzkliknil in s plahim pogledom prebral ogorčenje v očeh sopotnikov.

Sivi in siva sta odločno vstala in se premestila na zadnji sedež. Ta dva sta jih imela že krepko čez petdeset. Sodila sta v tisto vrsto ljudi, pri katerih imaš občutek, da nikoli niso imeli otroštva in mladosti in da zdaj želijo igrati igre, ki so jih nekoč zamudili. Na njuna obraza se je vtisnila ihta, s katero si že nekaj let dopovedujeta, da še nista stara in da je še čas. In nočeta videti, da se že začenjata tresti: roka ji je trepetala, ko ga je božala po skrbno obriti bradi — jaz že teden dni nisem bil prijel za britev — in še bolj razločno je zatrepetala, ko so tanki prsti segli med njegove redke lase — skremžil je ustnice, kot jih skremžim vedno, kadar gledam rentgenske slike zlomljenih rok na oddelku za zlome: jasni obrisi kosti in spremljajoča senca mišičevja.

In niti ene same besede, niti besede. Tri ure! Popoldne še nikoli ni temnelo bolj počasi. Zdaj je sedel tu, na popackanem sedežu ob oknu, med pijavkami, da ga požro. Miren, skoraj vzvišen, ves prežet z bakreno barvo popoldneva in s pijanim soncem v krošnjah dreves; vračalo se je skozi rjavo praprot, spremenjeno, iznakaženo in brez srca. Želel sem ga in ga zavračal, ga spet brezpogojno zahteval, rjavega kot suha praprot, ostrejšega od njene ironije, sovražil ga in ga preklinjal. Nikoli — pa živi tisočletja! Ne

dosežeš ga, nikdar se ne bo ponižalo v doseg tvojih rok, nikdar ne pride tako blizu, da bi te v hipu izžgalo s svojim peklom; odhajal boš po koščkih, počasi, čisto *počasi!* A ostal je miren, skoraj vzvišen, ves prežet z bakreno barvo popoldneva . . . Poteze na obrazu so se zategnile v zaničljiv nasmešek, ki sprejema vse hladno, ne da bi vprašal, kaj sprejema. Sicer je bil najbrž zgolj *privid*, a ravno dosti krut, da bi bil lahko resnica. Vseskozi je mižal, se je bal pijavk? Spačil je obraz. Zdramil ga je občutek, da se peljejo nazaj in da to ni prava smer. So sploh smeri, ni vse le bedasto izmikanje pred neizbežnim? Še bolj se je spačil, videl sem, kako sem znotraj ves raztrgan, in odprli oči: sedeži so stali v dveh vrstah, mednje se je valila sanjavanost cigaretnega dima in ovijala različno razpoložene potnike. Eni so pravkar odprli usta, da povedo kakšno laž v svojo korist, drugi so dvignili nogo, da jo v elegantnem loku položijo na nasprotni sedež, tu je gospodična v modrem ravno zaokrožila ustnice in pričakovati je bilo, da bo zdaj spolzel po šminki proti g. Vinku njen oooo, takoj nato še, kaj res, morda tudi: nemogoče, kaj takega, siva bo nemara spet pobožala sivega, in tako od postaje do postaje, dokler sleherni ne zaloputne z vrati (češ: sami prostaki) in izgine iz dosega postajnih luči. Stavim, da bodo vsi zaloputnili z vrati.

Preziram jih, je spoznal; za hip se mu je na ustnice zarisal komaj nakazan posmeh in spet takoj zbledel v brezizraznost. Malo zatem sem od strani opazil onstran šipe svoj obraz in videl sem: res jih preziram.

Prvi vtis je zbudil v njem neko posebno zadovoljstvo; zavest o drugačnosti ga je dvignila in napolnila s ponovnim zaupanjem vase. Skoraj bi pozabil na vse, kar se je zgodilo to popoldne, tudi ona je nenadoma zgubila svojo prvotno pomembnost: nič več ni bila nenadomestljiva, vrzel, ki jo je pustila v njem, se je zožila in postala skoraj neznatna. Drugačen sem, čisto drugačen od vseh teh. Preplavilo ga je zadovoljstvo, bil je prepričan, da zdaj lahko célo pot dremlje ob oknu, ne da bi se enkrat samkrat ozrl po sopotnikih. Popolnoma odveč so mu bili, niti prezira ni našel več zanje. Kot da je sam in kot da pride samo še ena postaja, zadnja, kjer bo izstopil in si lahko rekel: dedec si. Do takrat pa lahko mirno spi. Toda ko se je z mislijo priplazil do zdrgnjene zavese, ki si jo je bil zvil pod glavo, ga je odbilo. Saj ga je tudi moralo, sicer bi ne bil več on, sin postaranega shizofrenika. Vrglo ga je torej v drugo skrajnost: laž! Vse to si le domišljam, samo da bi ušel. Pred kom? Pred njo? Zrcalna slika onstran šipe si je nataknila porogljiv izraz rablja iz kavarniških vicev, ki ti prijazno ponudi možnost izbire: giljotina ali vrv? Drugačen, sem se sprijaznil, drugačen, in polagoma začel verjeti, da sem pravzaprav ravno danes preživel bistveno spoznanje: od tu naprej je samo še zrelost.

Ozrl se je po vagonu: torej sem jim v nekem smislu vendarle podoben? Iskal je tisto usodno potezo na njihovih obrazih, na rokah, v gibih, iskal spoznanje, ki ga je pahnilo v zrelost in ga prevzelo. Toda nič takega niso imeli v sebi; otročarija, jih je presodil. Nobene zrelosti ni bilo opaziti v teh grozno vsakdanjih držah, v naveličanosti, ki je edina še razločno pronicala skozi puhlice, spričo katerih je bil vagon pravi čebelnjak. Želeli so pokazati čimveč duhovitosti, zablesteti ali se celo toliko prikupiti, da bi se morda še

potem kaj v hotelu... Sodrga hudičeva! Jaz nisem tak, pa čeprav sem morda slabši.

V premolku na desni je začutil sovražnost, poškilil je malo tja in videl spačeni obraz g. Vinka in hihitajočo se modrikasto babo. Obirata me, najbrž sem zelo primeren za kaj takega. Če si je kdaj res želel, da bi videl skozi oči drugih, potem je bilo to gotovo zdaj. Sicer pa ni kaj poizvedovati, to so neštetokrat preizkušene bedne kreature, ki jih ne loči mnogo od mrtvecev na reprodukcijah v njihovih okusno urejenih sobah. Zahotelo se mu je igrati, ne bo jih težko pripraviti do zgražanja. Menda se mu je ta odločitev zasvetila na obrazu, kako bi si sicer razlagal dvojno dozo očitkov z desne: hej, ti, s prstom se ne kaže! S čim pa?! G. Vinko ga je še enkrat kratko ošinil z ostrim pogledom in potem zašepetal tisti gdč. nekaj na uho.

Kosti naj se prihranijo za psa, prosim.

Tiiii, je planil pokonci g. Vinko (seveda, zraven taka gdč., to sodi k avtoriteti).

Toda zgodilo se je več in hitreje, kot je pričakoval. Ne samo g. Vinko, tudi ostali so skočili s sedežev: tiiii! In ko sem videl v vseh očeh isti zavračajoči blisk, me je zbolelo (znova sva stala na postaji in zdelo se je, da je treba vse doživeti dvakrat). Skozi žalost sem zaslišal »zabrišimo ga ven« in se začudil, kje ti fini ljudje jemljejo toliko zadirčnost.

Spet ga je rešila neodločnost, počasne reakcije so vsiljevale misel o totalni pokvarjenosti; nadvse hladno sem namreč izvlekel žepni nož in začel čistiti nohte. G. Vinko je rahlo prebledel in videti je bilo, kot da naenkrat nima več kaj povedati svoji ljubki sosedu. A ko je spoznal, da pipec ni namenjen njegovi tolšči, je takoj spet oživel.

Spravil je nož in se zatopil v svoje misli: rjava praprot, pijano sonce, potem restavracija na železniški postaji, čakanje na vlak, »konec?« — »ne« — »ne?« — »ne«, spomin v pepelniku, bo vse to res trajalo v neskončnost?

Umaknil se je v nedostopnost mrtvih, da bi lahko tem globlje doživeljal še žive norosti, ki so ga bolele — zdaj mrtveca — in jih je lahko sprejel ravno zato, ker so utelešale v sebi bolečino. Mrtvi ne razmišljajo, zdaj mora samo opazovati, beležiti. Najprej bi si veljalo ogledati te tako imenovane soljudi, med katerimi se je pomotoma znašel. Spregledati jih, zabeležiti in jih potem postaviti nekoliko stran: naj se vidi! Kaj? Mene ne sprašuj, drugačen sem.

Sivi in siva sta medtem vstala in se napotila proti izhodnim vratom. Zakaj ste vstali, prosim? Ker bo vsak čas postaja. Pozibavala sta se kakor eden, oba sta bila stara, oba vsak hip starejša in vedno bliže. Ustavilo se je. Sivi je jezno odrinil potezna vrata in se smehljaje okrenil proti sivi. Morava, bi se bil skoraj opravičil, tu je neznosno. Kdo ti je pa kriv! Očitno je jezen na vse in vsakogar, ki še ostane. Lahko noooooč, je zvijačno zapela siva in se že živčno vlekla ven. Sivi si je medtem nasadil kučmo na glavo, zdaj je bil točno med vrati in je v mislih precejal odzdrav z leve, ki je bil izzvenel kot kakšen »crkni« ali »marš, stara«, potem povlekel skozi štirioglato odprtino še preostali del svoje starosti in bevsknil: lahko noč! Nato je treščil z vrati, ki so se takoj odbila nazaj. Zasmrdelo je po zlohottnosti, vdiral je v prostor

pomešana s svežim zrakom. Delavec v sivem puloverju, ta bo zaprl vrata. In jih tudi je, še prej pa je stegnil glavo za onima dvema. Ko je zopet sédel, so vsi zijali vanj: je siva pokazala jezik? Jezik, sluzasto bel in ves mozoljast, gnusno. Drobní očesci sta buljili navzven in usta je imel grdo preklana. Poglejte — krap. Kučma je bila obvisela v metezu modrikaste svetlobe postajnih luči, ki smo jih pustili za ovinkom.

Nnnhn, je rekel delavec nekoliko skozi nos.

Hja, je skomignila z rameni nasproti sedeča gospa in mečkala predolge prste.

Tako je, kaj hočemo, je vzdihnil v ozadju g. Vinka glas in gdč. v modrem mu je pritrčila, vsi bomo enkrat stari.

Delavec je leno naslonil roko na poličko ob oknu in si z dlanjo potisnil spodnjo čeljust navzgor, da so mu redki zobje zelo neokusno zaškrtali. Vsaj pet minut je potem vztrajal v tem mučnem položaju, mogoče je samo z levim očesom nekajkrat ošvrknil sosedo, ki je nemara to opazila. Vsekakor mu je ponudila nenavadno dolgo cigareto. Hvala, saj imam sam. Pa ne takih. Sramežljivo je vzela, skrbno pazeč, da bi se s svojo zamaščeno roko ne dotaknil lepih gospejinih prstkov, izvlekel zavojček poceni cigaret in vžigalice; hvala, saj imam sam. Ampak ne vžigalnika, bi se popolnoma upravičeno lahko razsrdila dobra gospa. Hja, sem se navadil na te in so mi še najboljše; se navadiš. Saj sem vedel, sram ga je, ker plačuje vedno z drobižem in ima cmeravo ženo. Si predstavljaš, a? Jaz bi ji razbil črep, tej dobri gospe, ne pa zardeval od sramu.

Greste kdaj v gledališče? Ali na koncert? Jaz znam igrati klavir, kaj veste vi?

Sem že poročen.

Že dolgo?

Ja.

Jaz tudi.

Ampak je bil neznosen, sicer ste pa vsi moški vedno neznosni in ničesar prav ne razumete, moj nikoli. Ko sem jih imela trideset, veste, mi je rekel, sicer je pa vedno kaj govoril, tako vneto, veste . . .

Delavec bo vprašal: koliko ste stari? Ne, zaspal je. Ta krap. Gospa ga je takoj ocenila: nesposoben. sloni gredo umirat na skrit kraj. krap s preklanim gobcem crkne v vodi, ljudje ga opazujejo, kako crkne: akvarij. mož ni nikoli kupil akvarija, komaj je imel za tisti usrani klavir in za toaletni papir. že zdavnaj bi morala, ženska sem . . . rekel: daj mi mir. zavožena, zdaj pa imaš mir. mu je žal? je, kaj bodo rekli ljudje! Sedela je mirno, komaj bi ji prisodil življenje. Vsa težka spoznanja preneseš mirno. Gleda delavca v sivem puloverju, copata. Si bo prižgala tisto dolgo cigareto? Zaposlena je s čustvi zaničevanja, prezira delavca, ker je zaspal, kljub dolgi cigareti, jaz bi plačala večerjo, pa ti zaspai. Začutila je poglede na sebi. so opazili, da je poražena? pokvarjenci. mislijo, da sem ga hotela dobiti . . . to mevžo. pljunila bi nanj. in na vse.

Delavci spijo v vagonih. Jaz mislim, da sanjajo o lepih ženskah in o denarju, s katerim jih dobiš. Skrčil je noge, morda ga zebe, ali pa misli na

ženo. Z leti misliš na ženo samo skozi njene povprečne besede, ki si jih prisiljen poslušati: zvečer veš, kaj ti bo rekla zjutraj, zjutraj veš, kaj bo rekla zvečer: stopnja popolne ljubezni, ko iz dveh postane eno. ». . . sem brneč bron . . .« Ne spominjam se dobesedno. Čakaj: »Če bi angelske jezike govoril, ljubezni pa bi ne imel, nisem nič.« Sicer pa nisem razpoložen za citate.

Čudak ob oknu je zaspal. Misliš? Jaz mislim, da se pretvarja. V oknu se vse vidi, če je zunaj tema: življenje v ogledalu. Je kdo napisal roman s tem naslovom? Ne vem. Kaj pa potem sploh veš! Rad imam Lermontova: »Življenje je burka in bedasta šala.«

Deset olivno zelenih brez osnove. Brez dnevnic, seveda. (Ne pa tudi brez podrobnega poznavanja barv in barvnih odtenkov, kajne g. Vinko).

Hmmm.

Sicer je pa naporno: vam pravim, poslovna potovanja, vam pravim, to ti je lahko največji drek — oprostite.

Dosti potujete?

No ja, tudi zanimivo je, saj ne rečem . . . če je prijetna družba . . .

Bi rekla, ja — Vinko Vinko . . . (Kje imaš zdaj svoj g.?)

Oh, mladi so sanjači, ko smo mi . . . sicer pa, v zrelih letih jih že izuči.

Morda je res, kar je rekla. ni konec. rekla je: ne. dvakrat. zdelo se mi je, da je drhtela, morda je potem tudi jokala. ali pa se je samo igrala človek ne jezi se. potem je šlo . . . mučno. Pozabili so nanj, niti ne obirajo ga več. kosti naj se prihranijo za psa, prosim. to je zažgalo. ampak če je res dokončno . . . Gledal je samo z enim očesom, tistega, ki je bil na očeh onim z nasprotne strani, je zatisnil: naj mislijo, da spim. V izpostavljeno zrklo je po kapljicah deževala tema z nekakšnimi prebliski; v nejasni razdalji sta viseli dve osebi, moški in ženska. Dejal bi, da sta približno enakih let, morda je gdč. nekoliko mlajša. V veliko zabavo mu je ravno to: presojati ljudi po letih. Nikdar se ni dosti zmotil. Zakaj misli na tisto žensko z nekim odporom, ona je bila pravzaprav edina, ki je na postaji ostala nepristranska opazovalka. Pravi ji preprosto gdč., to je tako kot fuč in podobne besede — navidez spominja na lahkoživko. Je morda vdova z veliko priložnostjo? G. Vinko ne razmišlja o tem, ženska je. Lepa, v privlačni modri obleki, vitka linija bode v oči, predvsem g. Vinka. On je milijonar — jaz sem prejšnji mesec preživel tri tedne ob samih makaronih — in ima morda kakšno mákino in razumevajočo ženo. Res imam občutek, da je vdova, čeprav ni v črnem. Tudi modrina izraža bolečino: ravno zdaj se je zasmejala, sploh pa je sedla zraven tega g. in šepetala, medtem ko ji on razkazuje, menda kakšne slike. Kakšne? Vdova je. Zakaj? Ker ima črn modrček. Saj ne veš. Če pa vidim, prej sem videl: g. Vinko je bil s svojo šapo segel — Menda je hotel zapeti gumb na bluzi. Cepec, ta g. bo zapenjal gumbel! V oknu si videl, saj vem. Domnevam, da jo bo slej ko prej objel in ji potem s tisto odvratno kretnjo razložil — e! črno kombinežo ima. Se vidi v oknu? Ja. S prsti se je zapletel; kak neroda, ta g. Vinko. Zanimivo je opazovati ljudi, ko mislijo, da spiš. Ga bo že še izučilo, v zrelih letih, če prej ne. Nimam se več mnogo naučiti, to, kar vem, je malo in zadošča, moje zna-

nje, bi rekel: luknja je vse. Z one strani je slišal: nn-~~nnn~~-nn-n . . . Je rekla vdova v modrem?

Delavec se je prebudil in vprašal dobro gospo o uri, potem je mogoče znil in ni mogel več zapreti ust: hhhhh. Odkrehnil se je, je slina v drobnih kapljicah zletela po gospe? Me ne briga, ampak gospa, ta misli, da so vsi delavci prostaki. Sicer bom pa jaz tudi, če bom še delavec. A v resnici še nikdar ni bil nič drugega kot sin svojega očeta shizofrenika. Nekateri so rekli, da je talent, in je šel naprej in se pital z makaroni, ja, se je, prejšnji mesec celo tri tedne. rad sem jo imel . . . eh, ženska je. morda bo nekoč vdova z veliko priložnostjo; prepričan sem, da je ta gdč. svoj čas počela iste stvari, kot jih zdaj moja — moja? sploh ni bila. v prihodnje bom bolj previden: »kakor ljubezen so slepi pevci saet«, to je to. Lorco so ustrelili. zakaj so ga pihnil, ker ni bil fašist? ne, ker ni bil za ta svet; jaz tudi nisem več, napihnjenc, pffff.

Postaja. Grazazagaaaa, je zatulil mož v uniformi; to bi znal tudi jaz. Ne bo nihče izstopil? Čudno, v resnici se komaj prenašamo; tudi tisti, ki se flirtajo, niso izvzeti; predvsem jih je eno samo prizadevanje za to, da bi nasprotnik začutil njihovo premoč. mislim, da me je hotela naviti okrog prsta; predolge ima, sem jih kmalu opazil. Razmigalo se mu je, šele po eni uri; sedem, ne ne, osem sem jih. Gonjakov, bi rekli delavci, jaz jih poznam bolje kot tista dobra gospa.

Zahihital se je. Nobenega glasu ni bilo slišati, samo nekajkrat se je stresel po vsem telesu: vstal sem od mrtvih! Spomnil se je namreč odločitve. Beležiti, sem se bil odločil, a ni vzdržal. Nobena stvar se mu še ni posrečila, tudi tokrat ne. Vse, kar je obvladal, je bilo cepljenje duše na prav majhne delčke: čudak. Tega mu sicer nihče od znancev ni očital, a kadar je zašel v družbo tujih ljudi, se je to pogosto dogajalo; nocoj je alibi, jaz vem. Ti? Figo, o njem ničesar, še o sebi ne. Veš pa ti, a?

Gospod, ne. G. Vinko s svojo nocojšnjo ljubico se je zresnil, a več: sploh ne spi, ta bi ti kri izpil! Gledal je čudaka ob oknu in se mu izzivalno režal. Človeka bi zaklal! Gdč. se je pretkano namuznila in se oprijela Boga: »odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo.« Potem sta njuno pozornost pritegnila dva nova potnika: ženski kakšnih tridesetih let, obe s prstani.

Dolgočasno, je menil g. Vinko, šepetajoč ji na uho.

Usodno, ga je dopolnila gdč.

Če bi lahko še enkrat izbiral —

Eh, vrv, raje vrv.

bi izbral prostost. Na jeziku je imel: vas, draga moja. — Jaz bi dostavil: vdova.

Obe sta naveličani, kar poglejte: ni hujšega, kot poročen živeti samsko življenje; vedno si v strahu, da —

Jaz osebno, je vskočil, sem za razgibano življenje. Pri tem se je nekoliko nagnil nad njen obraz — no, kaj nisem rekel? Kaj nisem rekel!

Nhmmm?!

Čudak je začel spuščati neprijetne glasove, ki se jim je kmalu pridružil še smeh obeh mladih dam; sta razumeli? Najbrž sta pogledali v obraz

g. Vinku in takoj razumeli: óni pa je še kar kihal ali nekaj takega. Bruhal ni, čeprav — prisežem — je čutil tudi potrebo po bruhanju. Nestrpno je pogledoval na uro: še pol ure, morda niti ne.

Na naslednji postaji je tov. delavec izstopil. In dobra gospa tudi, zavarovana z oklepom iz pudra. Se pravi, da ji je uspelo; dober tek. Torej: kdo se je usmilil delavca? Dobra gospa.

Prehitro se je predal optimizmu; nikakor ni bila tako nepomembna, kot se mu je še malo prej zdelo. Znova je mislil nanjo z obžalovanjem in se skušal tolažiti: nekoč bo že spoznala. Zagrnil se je v upanje in prislonil vroče čelo na šipo. Glodalo ga je. Ko bi lahko zavrtel čas za dvanajst ur nazaj! Ko bi se zares peljal v drugo smer in bi bila zgodovina težko pričakovana prihodnost . . .

Lahko vzamem ogenj?

Ha?

Če lahko vzamem vžigalice?

Pokimal je in se znova obrnil proti oknu: mlado dekle. Prižiga si cigareto in ni videti preveč zadovoljna. Je pričakovala, da ji bo on prižgal? Tako brez sramu ga opazuje, hvala, vidi jo v ogledalu: pošteno dekle. Bo še kaj rekla? Videti ni, čeprav bi rada — stavim glavo. Vem, kje jo tišči. Kje? Prekrižala je noge, visoko, koketno. Bunka, nisi lepa, kakor misliš. V oknu so se zasvetile bele spodnje hlačke, čez ramo je imela obešeno platneno malho. Težko bo prebrati napis na njej, črke so obrnjene, bi jo pogledal? Lilija. V rokah je držala neko revijo, naslovna stran v znamenju nage črnke. Lilija, he.

Oprostite, mogoče veste, kdo je avtor Nove Heloize?

Rousseau.

Hvala lepa. Kaj pa Cid, kdo je napisal?

Corneille.

Ne, ne pride.

Piše se C-o-r-n-e-i-l-e-.

Hvala lepa. Znete dobro francosko?

Skoraj nič.

Potem pa študirate književnost?

Ne.

Kaj pa?

Nič.

Zanimiv tip ste.

Boste cigareto?

Imam sam.

(Pa ne takih, bi rekla tista gospa.)

Bi lahko dobila —

Da.

Greste do mesta?

Da.

Ste iz mesta?

Ne.

Sem tečna, kaj?

Da!

Ti nič manj!

Nenadoma sta ostala sama, ozračje se je za spoznanje oddahnilo. Gosti oblaki dima so izginili, seveda, ne takoj, dokler se ti vsa tista sodrga zvleče ven. Gledal je po postaji in imel občutek, da je polna predmestnih beznic. Lej ga, g. Vinka, mlado vdovo je lepo stisnil pod svoj plašč in do tiste stavbe: hotel.

Ste že bili kdaj tu?

Ne.

Prijetno je . . .

Hm, mislim, da ne bo sprevodnika; si je najbrž našel kakšno.

Ste zaposleni v mestu?

Ne.

Aaaa, potem greste pa gotovo k ljubici?

Ne!

Ja, kje boste pa prespali?

Ste pa res zanimiv tip.

Pa ja ne boste rekli, da ste že poročeni?

Ne.

Skrivnostni postajate.

Zanimivo, vsi so izstopili na prejšnji postaji.

Da, in?

No — nič. Ste vedno tako molčeči?

Ne.

Vas dolgočasim?

Če si potrebna, reci: potrebna sem, daj! Jaz ne prenesem več tega dolgoveznega ovina —

Veš kaj! A misliš, da sem navadna cipa! — Malo več romantike bi pa že pričakovala od tebe.

Vstal je. Energično. Prekleta. Ko se je naslonil na izhodna vrata, je videl prostor: ves drugačen, tuj, ubije te. Začel je požvižgavati neko melodijo, ni se takoj spomnil naslova.

Romantično! Oh, je zagrgala, kako romantično; potem je menda pljunila.

I can't stop loving you, je zapela, čisto drugače, kot bi si bil takrat želel. Grgrajoča resnica.

Izstopila sta. Hotel je brž izginiti, toda ujela ga bo za roko.

Ne, sem ti že rekel, da ne. Vem, da ne preneseš, da te kdo odkloni, toda tokrat boš.

Pogledala mu je v oči: nož. Streslo me je, pogrelo, udaril bi jo, a nisem imel toliko moči. Je mogoče to čutila? Njen pogled je bila najčistejša ironija, kar sem jih kdajkoli videl v človeških očeh. Če bi bila takrat spregovorila, bi zmogla izreči eno samo besedo: impotenten! Čeprav ni črhnila, jo je vseeno slišal. Pa naj bi jo izrekla, naj, toda ne danes, ne po vsem tem, kar je

že padlo to popoldne name. Prekel bi ta hudičev pogled, prekel hudičeve oči, ki so ga kriknile vanj, a se ni dalo. Preprosto: ni se dalo! Tedaj je domel: svojega dekleta ne morem prekleti: njen pogled.

Vse se je ponavljalo: rjava praprot pijano sonce njen pogled molk molk njen pogled molk njen pogled. za eno noč bi me hotela, lajdra. Ko je odhajala, sem nepremično strmel za njo: pozibavala se je v bokih in krilo ji je lezlo nekam navzgor. železniška postaja. restavracija. »ej, gospod Vinko, ej.« ona pije čaj. vstopila je siva. Da, to ti je siva. Tudi ta bo nekoč božala sivolasega starca in morda se bo komu zdelo, da sodita v tisto vrsto ljudi, pri katerih imaš občutek, da nikoli niso imeli otroštva in mladosti in da zdaj želijo igrati igre, ki so jih nekoč zamudili.

V glavi mu je brnelo, s pogledom je letel po napisih in se nenadoma ustavil: gostilna. Lepa čreda, je rekel polglasno in vstopil: lepa čreda. Horda! Pohorditi se, je ta glagol že kdo uporabil? Možen vsekakor je, to je v bistvu: poživiniti se.

III

Dobro jutro, je rekel profesor filozofije, ko se je napol pojavil med vrati. Iz notranjosti je bilo videti bolj spodnji del telesa, predvsem pa so bili njegovi črni čevlji z nekoliko višjo peto naravnost simpatični in učinkovali so tako malce mehko in skoraj priliznjeno z izrazitim leskom urejenega profesorja. Ko je jutranjo zaspanost s pridom malomestne lenobe sočasno vznemiril blagi glas in spodobna urejenost spodnjega dela profesorjevega telesa, je gospo Heleno Vrazovo obšla blaga slutnja: to mora biti dober človek. Za trenutek je celo pozabila — ampak res samo za trenutek — svojo veliko nesrečo, tako zelo jo je vznemiril neznan zgodnji obiskovalec. Sicer ga še ni videla v celoti, kajti vrata v njeno gostilnico ali kamrico, kot jo je gospa Vrazova rada imenovala, so bila začuda nizka; do vrat so vodile stopnice, ki so se spuščale zelo strmo — gospa Helena namreč ni prenesla pijanih gostov, o, to pa ne — in po njih je to jutro prineslo dobrega človeka. Samo naključju, da so bila vrata ob profesorjevem prihodu na stežaj odprta, se ima gospa Helena zahvaliti, da je prvi stik s to živo dobroto navezala od spodaj navzgor. Zgodilo se je pa tako: ravno se je bila spet globoko zamislila v svojo bridko usodo, ko ji je uho pobožal neznan pozdrav. Dobro jutro, je odzdravila in se ozrla proti vhodu: tam je stala spodnja polovica moškega telesa in bila pripravljena, da se spusti do dna. Tako se je seveda vse to zdelo v perspektivi gospe krčmarice. Zunaj pa je stal gospod profesor, učen in uglašen človek, ki je vnaprej preračunal vse možne efekte svojega zgodnjega prihoda in še bolj zgodnjega pozdrava.

Moje sožalje, je rekel in ji v rahlem poklonu stisnil roko.

Hvala, toda — kaj se pozna? Ste mogoče —

Da, nekdanji sosed, Tomaž Brin, Ceglanov, po domače.

Ah, TBC — se spomniš, kako sem te včasih dražila?

Da, včasih, je rekel profesor počasi in s poudarkom. Pri tem je z nogo podrsal po tleh in ugibal, ali bo treba pijačo, ki jo misli spiti, plačati; morda pa le ne: dobro znamenje, malo je zardela, če prav vidim.

Še vedno piješ samo kavo s četrtinko ruma? — Takoj bo.

Ogledoval si je njeno kamrico: prijetna, nizka in obokana, dosti domača, bi rekel, kot nalašč, da človek pozabi na klavrnost svoje eksistence (profesor pač ni pozabil, da je filozof), edina esenca postane tisto, kar zliješ po grlu.

Ja, tako rekoč.

Si profesor, sem slišala.

Hm, jaz pa kar tako, vidiš.

Vem vem, ni prijetno.

Meni nobena filozofija ne more pomagati.

No, Tomaž Brin o tem ni bil ravno prepričan. Bi jo skušal tolažiti, ali pa kar direktno k esenci? Esenca, to ni zanjo. Sicer pa: nobena transcendenca ne more več preprečiti . . . ampak če že ima kakšnega ljubčka? No no, kaj se pa to pravi! Kdove, če nima dosti, po hiši sodeč bo kar nekaj; no ja, lepa, pet let starejši, tako rekoč idealno razmerje.

Hja, veš, kar zadeva filozofijo, so nekateri mnenja, da je tako rekoč vsemogočna.

Tudi ti tako misliš?

Hja, kaj vem.

Ne ne, Tomaž, moža mi noben filozof ne obudi.

To res ne, in verjemi, da mi je iskreno žal, vendar pa — morda le ni še vse izgubljeno, saj si mlada.

Tako je Tomaž Brin, po poklicu profesor filozofije, po življenjski usmerjenosti pa tipičen materialist, načel esencialni problem svoje bodoče eksistence. Bistvo in bit, je modroval, je točno tu, niti dva metra od mene, in oboje se kaže v zelo jasni formi lepe in petične gospe Helene Vrazove. Vrazove? Hm, bog mu grehe odpusti, jaz mu jih ne mislim nikoli . . . gospa Helena Brin, to nekako bolj zveni . . . in pa tale: »gospod Brin je praktično dokazal svojo filozofsko radikalnost glede, torej glede — stanovskih razlik, tako rekoč nepomembno.«

He.

Kaj praviš?

Nič nič . . . torej — tako rekoč nič.

Sem mislila —

Ne ne. Dejansko nič.

Počasi so začeli kapljati drug za drugim redki obiskovalci Helenine kamrice. Delavci, ki so med delom našli toliko časa, da si privežejo dušo; upokojeni delavci, eni veseljaški že zjutraj, drugi čemerni in nerazpoloženi, vsi pa z jasno izraženo potrebo po obujanju spominov; okrog desetih — ker prej ni zdravo in se tudi ne spodobi — še upokojenci iz vrst inteligence, ki nadvse rada opazuje razliko med sabo in navadnimi proletarci tam spodaj, kakšen odvetnik računa še na kak zaslužek; no, potem tudi kakšna ženska in okrog enih še zlagano zamišljeni dijaki. Tile bodo meni odgovarjali, si misli

profesor Brin, o substanci, o eksistenci in esenci, pa o biti, hoho, tu in tam že kakšna kocina pod nosom, brki tako rekoč; ja, tri redke in ena gosta, smo včasih rekli.

Tomaž Brin ni posebno cenil ljudi, ki prepogosto in predlogo posedajo po gostilnah. Z velikim veseljem, to doslej zanj namreč ni bilo značilno, je opazoval pisano množico in pazil zlasti na posamezne duhovitosti. Niti niso tako neumni, tile — kako bi se to povedalo na višjem nivoju — recimo afilozofski ljudje.

Tomaž, ga je poklicala gospa Vrazova, saj boš še enkrat?

Prosim, ja; vidiš, sem skoraj pozabil: prijetna gostilnica.

Kot kakšna kamrica, ne res?

Profesor se je zasmel, malce hudomušno, kar si je dovezetna gospa Vrazova po svoje razlagala in razložila in ji je bilo navsezadnje celo všeč. Tomaž Brin, filozofski človek in prebrisan, kakor je, pa se je potrudil razumeti takšno obnašanje in se je zato še bolj sladko smejal. Ne res, tako staromodno zveni to: ne res?

Strup, prosim.

Ja, takoj, se je ljubeznivo nasmehnila gospa Helena.

Gospod profesor je opazoval in bil na moč zadovoljen s svojim početjem in sploh z vsem, kar in kako se je zgodilo ali se še bo zgodilo. Zgodilo se namreč zagotovo bo, nemara se bo zgodilo celo tako, da bo Helena njegova žena. V tem primeru je še toliko bolj upravičeno veseliti se in živeti v prijetnem, če ne v prijetnem, pa vsaj ne v neprijetnem pričakovanju prihodnjih dni. Posebno močno ga je pritegnil tale s svojim strupom prosim: ne da bi se zavedal, je nekoliko stegnil glavo, da bi videl, kaj pravzaprav je to strup prosim. Po Heleninem nasmehu in nasmejani ustrežljivosti je lahko sklepal, da ne more biti nič hudega. Še malo bolj se je stegnil in res ni bilo nič hudega: neka rumenkasta stvar, rum ne, menda vinjak. Njegovo stegovanje sicer ni bilo nič kaj profesorsko, pa nič za to, Helena ga tako ni opazila. Všeč so mu bili njeni nasmehi, ki jih je brezplačno delila vsem, ne glede na to, s kom je imela opraviti, samo da je kaj popil. Vsak nasmeh je pomenil že vsaj polovico možnosti, da bo stranka, še zlasti če je bila moški, zaželela še enkrat prosim.

Povsod po prostoru so razmetano sedeli Helenini varovanci in, tako kot Tomaž Brin, gledali gospo natararico. Tomaž Brin je pomislil, tile si jo pa tu in tam tudi poželijo, in pomislil še malo naprej, to ni nič dobrega. Če jo dobi, potem je tako vseeno, ampak zdaj —

Please, to je treba nekoliko zapeti.

Gin, prosim.

Gospod profesor se je čutil užaljenega, ker ni pravilno sklepal. Saj to je za profesorja filozofije nekaj nedopustnega. Morala bi vendar reči please, morala! Ko je pa vendar rekla gin čisto tako kot v kakšni povprečni angleški ali ameriški kriminalki. Ko je pa vendar — počakaj, »ne uporabljaj enih in istih besed prepogosto.« Kam to pripelje človeka in še filozofa tako rekoč.

Gospa Vrazova je z vso skrbnostjo bedela nad potrebami svojih varovancev in jim s še večjo skrbnostjo stregla. Že res, da je mislila pri tem na

zaslužek, res pa je tudi, da te njene misli ni nihče občutil kot nadležne. Njena postrežba, njene besede in njeni nasmehi so bili prijetni, in gostje so se počutili kot doma: pozimi prijetna toplota, ki je napolnjevala prostor še z večjo domačnostjo, poleti hlad, kakršnega si zaman iskal po drugih podobnih gostilnah, bifejih, buffetih, kavarnah in kar je še takega; Helenina gostilnica je bila z vso upravičenostjo v časteh pri mnogih meščanih in imenovali so jo kamrico, mnogokrat tudi v Helenini navzočnosti: tedaj je vedno zažarela in njena bridka usoda je mahoma izgubila pol svoje bridkosti.

Gospod Brin je pil že peto kavo z rumom. Bilo je tri popoldne, ko se je odločil za kratek sprehod po mestu, spotoma bo kje kaj pojedel, pod večer pa se lahko vrne, da bosta še kaj poklepetala. Vendar svoje odločitve ni izvršil: Helena, njegova Helena mu je okrog treh postregla s kompletnim kosilom. Dober znak, je pomislil gospod profesor in ji žrtvoval delček svoje filozofske hladnosti ter se ji pomenljivo nasmehnil. Si bo že razložila, je sklepal in upal, da sklepa pravilno, si bo že razložila. Posebej še, ker ni nič rekel, niti oh ali ah, kot se navadno reče ob takih prilikah; si bo že razložila. Jedel je z velikim tekom in z vsakim grizljajem je bil bolj prepričan, da mora Heleno napraviti za svojo. Ona še niti ne ve, da bom tu poučeval in da pravzaprav iščem stanovanje, he.

Gostilnica se je spraznila, kar pomeni: petminutni gostje so odšli, ostali so seveda vztrajnejši; gospod Brin jih je ravno preštel, osem in še eden tam v kotu, ki mu je Helena vsake toliko časa prinesla nov kozarček, praznega pa spotoma odnesla. Ampak ta ni bil zanimiv, vsaj ne za gospoda Tomaža Brina. Bil je torej pravi čas, da je gospa Vrazova spet prisedla k profesorjevi mizi in ta se je domislil, da bi bilo pametno povedati o stanovanju.

Kaj res, je navdušeno vzkliknila, pri tem komaj opazno zardela, kaj res; in tega ne poveš!

Saj ti povem, no. Kaj ti ne povem?

Rad bi, da mi svetuješ, je nadaljeval po kratkem premolku, ti poznaš ljudi.

Helena se je zamislila. V mislih je šla po ulici navzgor, potem še v drugo smer, gospa Ema je preveč živčna, nato v naslednjo ulico in še v naslednjo, gospod Pesek je po duši dober, vendar ne ustreza: prepogosto se nalije, mogoče —

Ne bi rad, da bi bil predaleč od šole, je prekinil njene misli Tomaž Brin, profesor filozofije, ki je zelo rad vnaprej preračunaval posledice raznih vzrokov. Nerodno je, če si predaleč.

Helena je še malo mislila, ravno toliko, da ni takoj spet kaj rekla, nato pa plaho pripomnila, da ima tudi ona prosto zgoraj, pa da ne ve, ali mu sme ponuditi in ali bi mu bilo všeč.

Ja seveda, zakaj pa ne. lej jo. Bova pa znova sosedu, ne?

Gospod profesor je nenadoma ugotovil, da je izgubil še preostali del svoje filozofske hladnosti, in kar prav mu je prišlo, da je morala Helena postreči nekemu tipu. Zamislil se je in vnaprej vedel, da ne more misliti, zdaj ne, sicer pa ni kaj misliti.

Gostilnica se je spet napolnila, gostje so bili starejši in bolj resni, zato pa toliko bolj hvaležni Heleni za vsak nasmešek; in Helena z nasmehi res ni skoparila. Tudi Brinu je postal obraz malce rdeč in rožnat. Pijeten hlad je junijski vročini tu spodaj odvezel vso moč in Brin je bil prepričan, da se sme imenovati srečnega. V tej sreči je gledal posamezne goste tako milo, da bi človek mislil, kakor da jih blagoslavlja. To so vendar najini klienti, je zamrmral predse, najini klienti, he.

Tako je polagoma prišel večer, deseta ura, ko je Helena navadno zapirala svojo kamrico. Ob tej uri bi bil gospod Tomaž Brin ob drugačnem razpletu dogodkov že zdavnaj doma, petdeset kilometrov od tod. Toda sedel je v kamrici in nestrpno čakal, kdaj bo Helena rekla: zapiramo. Rekla je, pri tem napol ugasnila luči in se nasmehnila proti Tomažu Brinu. Tomaž je bil prepričan, da je bil to najslajši nasmeh, kar jih je Helena danes spustila čez svoj obraz, predvsem pa je bil namenjen njemu, Tomažu, ne pa morda gospodu Brinu, profesorju filozofije, ki bo odslej poučeval na tukajšnji gimnaziji.

So vsi dnevi tako prijetni?

V glavnem, je odgovorila gospa Vrazova, v glavnem, toda današnji . . . in se je stisnila, kot se pač stisnejo ženske ob takih priložnostih, še zlasti, če so vdove z veliko priložnostjo.

V glavnem, čeprav današnji, je zvenelo v profesorjevi glavi: bil je srečen, bil pa je tudi ponosen in se ni pozabil spomniti, da je nekaj takega tudi predvideval.

Čisto tam v kotu ob radiatorju, ob mizi z edinim stolom in ob oknu, ki je stremuško zijalo na ulico, pa je cel dan in vse dni sedel star človek in je — molčal.

IV

Pokojnino menda ima, ne vem.

Gotovo. Pa ga že dolgo poznaš?

Poznam? Saj ga sploh ne; tam sedi in pije žganje. In ne govori.

Še nikdar ni rekel nič drugega?

Ne. Odkar ga poznam, ne; in poznam ga že več let, veliko let ga že.

In nikoli! Tega si ne znam predstavljati. Gotovo ima kaj na vesti.

Kaj misliš, da bi imel?

Ne vem, nekaj pač. Drugače si ne znam razložiti, pa sem filozof, tako rekoč filozof, pa ne. In koliko misliš, da je star?

Ne vem točno. Vem pa, da manj, kot je videti.

Pa ga nisi nikoli skušala kaj vprašati, tako mislim . . .

Sem in drugi ravno tako.

Pa nič?

Nič.

Saj pravim, nekaj ima na vesti, ti jaz povem.

Soboto in nedeljo preživi v gorah; pravijo, da vedno. Ob sobotah in nedeljah ga res še nikoli ni bilo sëm.

Išče pozabe, ti jaz povem. Meni se zdi sumljiv. Da ni koga . . . tako . . .

Meni pa se zdi zanimiv: takole v gorah in to ob vsakem vremenu, ob tem pa pijanec. Pa pravijo, da sploh ni neroden.

Veš, mogoče, da bi v gorah kaj spregovoril?

Ne vem, a pravijo, da gre vedno sam, da še nikoli ni bil nihče z njim in da hodi samo po takih krajih, kjer nihče ne hodi.

Kot da se boji ljudi. Ti ne misliš tako?

Ja, boji se jih.

Vidiš, taki so v sramoto moderni družbi, a vidiš: v sramoto naši civilizaciji! Jaz bi jih kar, mislim, če bi bilo po moje, bi jih kar tako krc in krc, pa je: krc!

Helena se je zasmejala: napol iskreno in napol priliznjeno, kot se pač smeji srečne včerajšnje vdove.

V

Strmel je v luknjico. Mogoče je imela komaj tri milimetre premera: kot kakšen krater, znotraj ves nazobčan. Rdečkasta barva je na njenem dnu postala nekoliko temnejša in včasih je pomislil, da je to od opazovanja. Saj jo opazuje že toliko in toliko —, pa ne, to ni od tega. Opazovanje luknjice je skozi leta dobivalo vse bolj značaj obreda. Tudi če ne bi zraven pil, bi zagotovo prišel vsak dan vsaj za pol ure opazovat to neznatno stvar, ki še celo prava stvar ni. V letih opazovanja se je močno spremenila, zrasla je tako za dva milimetra v širino, morda tudi kaj v globino, vendar to ni bilo opazno. Pač pa je bilo mogoče opaziti, da se je površina njenega dna prav tako spremenila: sprva je bila groba, žlebičkasta, zdaj je že čisto drobno nazobčana, na mestih celo kar gladka; a poglobila se najbrž ni. Strmel je v luknjico in v glavi se mu je zdelo, da jo gleda drugače. Vsak dan jo je gledal drugače, vendar danes ta drugače pomeni nekaj drugega, nekaj več. In zdi se, da tudi luknjica ni več čisto ista, čeprav se ni tako bistveno spremenila in sploh ni verjetno, da bi jo zamenjal s katero drugo, saj podobne v bližini ni bilo. To je enako nemogoče, kakor je nemogoče zamenjati levo in desno roko; levi sicer lahko rečeš desna in desni leva, vendar desna vseeno še naprej ostane desna in leva še naprej leva. Strmel je v luknjico. Strmel je vanjo in je imel čuden občutek. V glavi je imel, najbolj ga je čutil v sencéh in pa zadaj. Luknjica je bila še najbolj podobna skledi (če bi jo gledal od daleč), v kateri so ostale mrvice jedi. Skleda se je v teh letih zredila dva milimetra navzven, navznoter pa nič ali komaj kaj. Gledal je luknjico, jo potem gledal bolj od daleč, nato je spet strmel v luknjico. Strmel je vanjo in v glavi je imel neko stvar: zdelo se mu je, da hoče na sencéh in zadaj na tilniku poriniti ven, a zdelo se mu je tudi, da luknjica od njegovega opazovanja, ki je že zdavnaj poseben obred, pravzaprav nima nobene koristi in da jo je torej nesmiselno kar naprej gledati, kakor jo je bil vseskozi gledal on. Nekaj je pač bilo: imel je skrivne namene z njo,

tako dobro skrite namene, da je komaj sam vedel zanje. Zdaj pa se je izkazalo, da namenov ne more uresničiti. Nemara je to v glavi, kar hoče ven in s tem povzroča neprijetno napetost, da od časa do časa razločno začuti kri, kako teka sem in tja, nemara je to ravno zaradi teh namenov, nemara celo zato, ker so bili predolgo skriti njemu samemu, ali pa tudi zato, ker so zdaj docela nerabni. Strmel je v luknjico, strmel drugače in v drugačno luknjico. Ko jo je potem še enkrat pogledal bolj od daleč pa spet čisto od blizu, se mu je zazdelo, da jo je nekje na sredi te poti od zadaj do spredaj končno tudi ujel. In ravno tisti hip je bila bolečina v glavi najbolj izrazita, najtanjša in najdaljša: kot premica, ki prebode glavo in zbeži. Vendar je to trajalo zelo kratek čas, tako kratek, da se je komaj utegnil spomniti in že je pozabil. Hkrati s pozabljenjem je tudi bolečina postala debelejša in nič več tako dolga, pač pa je zaznal v glavi neko premikanje: spomnil se je, da si že najmanj dvajset let prizadeva, da bi prav o ničemer ne razmišljal, in da do danes v teh prizadevanjih še ni uspel. Čuden občutek ga je spreletel in se polagoma naselil vanj. Ničemur ni bil podoben, kakšnim čustvom še najmanj, pravzaprav je še najbolj spominjal na nekakšno posebno jasnost, kakršne še nikoli ni doživel in o kakršni tudi še nikdar ni slišal, da bi kdorkoli pripovedoval. No, potem je bolečina v glavi kar na lepem popustila in tudi svojevrstne jasnosti ni bilo več. A luknjice ni maral več pogledati; naj bo, kakor je, nobenih luknjic več! Krepko je potegnil iz kozarca. Ravno tedaj je prišla k sosednji mizi gospa Helena, zdaj že vrsto let Brinova, in mu kazala hrbet.

Oprostite, gospa Helena, dali ste mi pokvarjenega žganja — grenko je.

Gospa Helena se je obrnila, skoraj sunkovito. Zijala je vanj z izrazom velike osuplosti, ki se je zgostila zlasti v napetih ustnih koticah, in ni vedela, ali je prav slišala ali pa je bil prisluh. Očitno presenečena se je ozrla po bližnjih gostih: ste tudi vi slišali? Nihče ni spregovoril, a z obrazov je lahko razbrala, da je prav slišala in da je vse čisto res. Ni je presenetila vsebina, saj če bi jo res, bi se morala čutiti užaljena, tako pa so se z osuplostjo mešali prijetni občutki: spregovoril je! Prvič po ne vem koliko letih je zinil besedo, različno od vsakdanje in edine besede, ki jo je poznal in izgovarjal: žganje. Ravno to in samo to jo je razburilo do osuplosti. On pa je medtem že s cigareto, prilepljeno nekako bolj na spodnjo ustnico, strmel v opečnat zid pred seboj in se ni menil ne za krčmarico ne za kogarkoli drugega. Vendar ni gledal luknjice, zagotovo ni gledal luknjice.

Skozi okno je bilo videti cesto, kako je tekla rahlo poševno. Še nikoli je ni gledal, zdaj se mu je zdela zanimiva. Ker je domenjen, samo da se malo zmrača. Pa ja, saj je domenjen. Ko se je zmračilo in so prižgali zelene luči nad cesto, jo je opazil: prihajala je. Sunkovito je vstal in dobesedno stekel po strmih stopnicah navzgor: prihajala je.

Ko je odhajala, je nepremično strmel za njo: pozibavala se je v bokih in krilo ji je lezlo nekam navzgor . . . Ampak čudno, ni mu bila pogledala v oči. Ulica za njenimi koraki se je mehčala, dokler se ni vse spremenilo v mehko valovanje: kakor bi z morskega dna skozi vodne plasti gledal nebo:

hladno, črno, valujoče in odmaknjeno. Vrnil se je s svojo novo staro resnico na svoje mesto, sédel na svoj stol in pil naprej svoje grenko žganje. In ko je potem pristopila gospa Helena v belem predpasniku: zapiramo, najprej ni vedel, kaj to pomeni, in je vprašal: kako to mislite?

Zdi se,

da avtorjevo razmišljanje o lastnem odnosu do pisanja nikakor ne more ostati strogo v mejah privatnega mnenja, ampak da že v prvem zaletu trči na problem umetnosti kot take in še zlasti na njen položaj v sodobnem svetu. S tem pa se odpre cel kompleks zapletenih problemov, ki jim v tem kratkem razmišljanju ne bi bil kos, pa jih zato niti ne poskušam reševati. Hočeš nočeš se moram torej omejiti ravno na to, kar je že v samem izhodišču obsojeno, da ostane nepopoln fragment.

Takoj na začetku moram opozoriti, da nisem privrženec literarnih programov pa tudi ne frontalnih nastopov mladih. To seveda še ne pomeni, da temu načelno nasprotujem. Tako stališče tudi ni naključna muha samovšečnega mladostnika, ampak logična posledica čisto določenega razumevanja lastnih literarnih prizadevanj in literature sploh. Ubiram pač svojo pot, sebi primerno pot. Ob tem pa se moram nekoliko ustaviti.

Če naj podrobneje opredelim to »svojo, sebi primerno pot«, je potrebno prej odgovoriti (vsaj okvirno) na nekaj načelnih vprašanj, in sicer: ali je taka pot sploh upravičena? Če je, ali je mogoče tudi nujna? In če je nujna, kako je z njeno praktično realizacijo?

Že dolgo se zavedamo (saj to čutimo na lastni koži), da je sodobni človek v hudi krizi: nikjer ni več tiste trdne točke, na katero bi pripel svojo človeško eksistenco, jo upravičil in osmisлил — in sicer tako, da o tem ne bi bilo mogoče upravičeno dvomiti. Niti filozofija, niti znanost, niti religija, niti umetnost ne dajo — in kot se zdi, tudi ne morejo dati — dokončne in za vse zavezujoče rešitve; slej ko prej ne ostane drugega kot vprašaj, ki zahteva individualne odgovore. Posledice, ki sledijo iz tega dejstva, so temu primerne in vodijo naravnost v subjektivizem in relativizem. To pa pomeni, da smo mladi v sodobnem svetu bolj ali manj prepuščeni sami sebi. Avtoritativno vodenje po »pravi poti« je namreč za nas docela nesprejemljivo. Sami poskušamo (in najbrž moramo poskušati) osmisлити svoje življenje in svoje delo. Sicer so pa to znane stvari, to je preprosto imperativ časa, pa čeprav ga skušajo mnogi »varuhi mladine in prave umetnosti« na vsak način zanikati. In ker jim to nikakor ne uspe, letijo očitki. Iskalci novega (ki to niso po naključju) so tako mnogokrat ožigosani kot podiralci vrednot, sebični individualisti, skratka: zgubljeni in zavoženi ljudje, ki se jim naj po možnosti stopi na prste... Kot da gre za nekakšen paradoks...

Vzroke za simultano pojavljanje toliko in tako različnih prizadevanj v sodobni slovenski literaturi je treba najbrž iskati v nekem posebnem prepričanju ustvarjalcev, ki se kaže zlasti v spoštovanju lastne subjektivnosti in osebne svobode, pa čeprav včasih pod pretvezo iskanja objektivnosti in menda čiste resnice. Če je vse to res, potem je treba odgovoriti na prvi dve vprašanji verjetno pritrdilno.

Ostane torej še vprašanje praktične realizacije lastne poti. Predvsem sem prepričan, da je to stvar vsakega posameznika. Kdor misli, da je treba nastopati skupaj s svojimi somišljeniki pod isto bojno zastavo in tako izoblikovati svojo individualnost, naj jo izoblikuje tako. Kdor misli, da je treba pisati poetike, naj jih piše. Kdor misli drugače, naj misli in ravna drugače. Jaz osebno sem mnenja, da je v prvi vrsti potrebna strpnost, kar pa spet ne pomeni, da sem proti vsaki polemiki ali morda celo proti kritiki. Kot vsi vemo (razen tistih, ki bi to morali najbolje vedeti in tudi ukrepati), je slednja v naši ljubi Sloveniji vsaj z eno nogo že v grobu. (Jaz že zdaj molim, naj se bog usmili njene grešne duše.) Mislim predvsem na nova, uveljavljajoča se imena, ki jim do prve knjige skoraj dosledno živ krst ne bo privoščil kritične misli.

Naj se zdaj končno ustavim ob lastnem delu, se pravi ob svoji prozi. Zavedam se, da to ni supermoderna literatura, ravno nasprotno: v sebi nosi marsikaj konvencionalnega. Utripu časa skuša slediti predvsem s svojo osnovno naravnostjo, ki se naj vidi tako v t. i. ideji, kakor tudi na jezikovni ravni. Na ravni ideje skušam uveljaviti zlasti princip poljubnosti, to pa tako, da se izmikam kavzalnemu determinizmu. Nič ni enostransko določnega, nič edino pravilnega, nasprotno: nad vsem visi vprašaj. Ukinitev razmerja vzrok-posledica pušča za sabo dvom, ki je često jasno izražen, sicer pa prikrit. Za uveljavitev poljubnosti mi je nujno potrebna neka fabula, ki se navidez odvíja po nekih ustaljenih pravilih, zdi se, da je vse, kar se zgodi, samo nujna posledica prejšnjega. Vendar se to res samo zdi; medtem ko je posledica ena in bolj ali manj jasna, je vzrokov lahko več in za nobenega od njih ni mogoče trditi, da je pravi. Omenjeni princip skušam uveljavljati z različnimi sredstvi: z izbiro določene ali s kombinacijo več pripovednih perspektiv, s pogostim menjavanjem prvoosebnega in tretjeosebnega pripovedovalca, s časovnimi in prostorskimi preskoki, s konstrukcijo stavka in morda še s čim. In kako je z dialogi? So to res pravi dialogi? Jih je mogoče vedno pripisovati točno določeni osebi? Ali pa je tako, da je vse skupaj močno dvomljivo, tako da se včasih ne ve, ali so res govorjeni ali samo mišljeni ali pa celo to ne in so v tekstu skorajda le kar tako? Verjetno bo slednje bolj verjetno. In končno: zakaj kombinacija pripovednih tehnik, zakaj različni pripovedovalci, zakaj časovna zapletenost in zakaj sploh vsa ta zmeda? Menda zato, da bi se do povedanega vzpostavila neka distanca, potem pa tudi zato, da ne bi kdo na kakšno stvar prehitro prisegal.

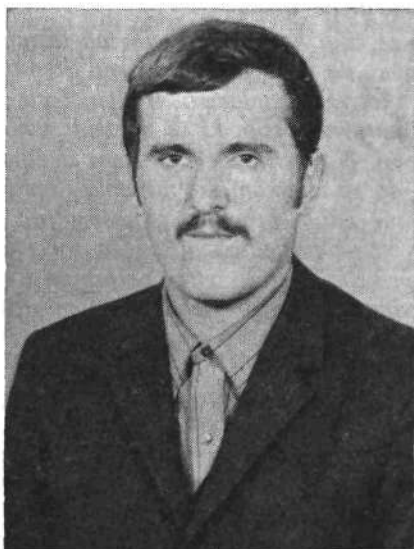
No, tako se je polagoma izkazalo, da je moja proza res kar se da konvencionalna. Pa kaj hočem, pač ni moj namen najti nekaj novega za vsako ceno. Zadovoljujem se s poskusom prestrukturiranja že znanih in preizkušenih literarnih »novosti«. Koliko mi to zares uspe oziroma mi šele bo uspelo, bomo pa še videli.

Razmišljajoč o značilnostih svoje proze sem prišel do vprašanja, kakšen odnos vzpostaviti do tradicije. Implicitno sem nanj odgovoril že zgoraj, dodam naj le še kratko pojasnilo. Upornik nisem zato, ker mi vse prepogosto dreza v zavest mišljenje, da smo v tradiciji pravzaprav utemeljeni, pa zato ne vem, če je radikalen upor proti njej čisto mogoč. Rilke bi najbrž dejal, da smo hudo odvisni od mišljenja in dela očetov, »ki kot sesedla gorovja počivajo nam na dnu«. S tem seveda nočem reči, da si naj vsakdo najde starejšega vzornika in ga pridno posnema.

Verjetno bi še marsikaj sodilo v okvir takega razmišljanja, vendar naj bo kljub temu dovolj. Na koncu bi rad opozoril, da to ni in noče biti nikakršen program, celo osebni ne. Zavedam se, da sem še precej zelen, pa zato toliko teže sprejemem kakšno misel kot dokončno in zavezujočo. Ker — kdo mi more biti porok, da je tako prav? Nemara se vse samo tako zdi . . .

Tine Soben

Čas pesmi / v pesmi

Janez
Strehovec

vstopa odhajanje v vrteče zajemanje.
Dvigajoče se spušča kroženje skozi objemanje.
Se poljubi drgetanje trajanja toplo prihajajočega.
Sredini se razpolavljanje v litju lila pepeljenja.

Napepelil sem se, da umrem brez smrti.

Mrmrajo SM-ji smrti v nočni strdi smrti.
Se prečrta pesem, ko ponetopirijo zvonovi.
Telesu slédi: iz ledu do ognja in ne preko.
Pesem do pesmi: Opeka do opeke sveta.

Drobna papirna opeka v brezokenskem stolpu sveta. Borna temna večlisa. Legitimnost literature je rešila Chateaubrianda. Nelegitimnost obračanja listov knjige sveta je giljotinirala Andréja Cheniera. Skromnost malega r-ja zahteva Dürerjeve in Gauguinove like? Šibkost a-jev asonance v Carmina burana zahteva 5. brandenburški koncert? Popoldanski